

Розділ 4

Проблеми становлення і розвитку освітньої парадигми: історико-педагогічний аспект

УДК 930.85(477):786.8:787.6

Г. О. Білоненко,

ст. викладач,

Є. С. Корольков,

викладач,

*Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено культурологічні аспекти становлення та розвитку народних музичних інструментів в Україні. Розкрито історичні особливості формування інструментально-виконавської культури народних та професійних музикантів.

Ключові слова: інструментарій, культурологія, професійні музиканти.

В статье освещены культурологические аспекты становления и развития народных музыкальных инструментов в Украине. Раскрыты исторические особенности формирования инструментально-исполнительской культуры народных и профессиональных музыкантов.

Ключевые слова: инструментарий, культурология, профессиональные музыканты.

Some cultural aspects of formation and development of folk musical instruments in Ukraine are revealed in the article. Historical peculiarities of forming instrumental mastery folk culture and profession music culture are shown.

Key words: instruments, cultural, professional musicians.

Народні музичні інструменти складають яскраву сторінку в історії музичної культури українського народу. Створені віками, вони і сьогодні продовжують свій славний творчий шлях. Нині ми стаємо свідками широкого визнання народно-го музичного мистецтва і в Україні, і за кордоном.

Останнім часом на концертній естраді все частіше з'являються музичні ансамблі, що складаються з суто народних музичних інструментів. Більше того, у культурному житті України відбуваються музичні форуми, фестивалі, конкурси, присвячені виконанню народної музики. Усе це свідчить

про зростання інтересу до походження, розвитку, функціонування народних інструментів.

У старовинних переказах, думах, піснях, у письмових пам'ятках сучасників Київської Русі йдеться не лише про працьовитість і мужність слов'ян, про їх побут, а згадується також і про те, що наші пращури були схильні до музики, співів та танців. Розповсюджували музично-пісенну культуру старовинні билинники та співаки-гусярі. Під час вивчення письмових пам'яток та свідчень очевидців побуту слов'ян особливий інтерес викликають ті, у яких містяться повідомлення про музичну культуру та музичні інструменти наших предків.

Meta statmi – розкрити історичні, культурологічні аспекти становлення та розвитку українських народних музичних інструментів, які виникли в результаті історичних міграційних процесів; висвітлити діяльність видатних музикантів у галузі конструювання та функціонування народного інструментарію.

Історія розвитку українського народного музичного інструментарію сягає часів Київської Русі. Після її розпаду на окремі князівства змінилися соціальні умови життя пра-України, що значно вплинуло на формування культури, побуту, традицій, звичаїв наших предків. Зміни в соціокультурному та економічному житті торкнулися і сфери музичної культури. Поступово змінювалися функції та призначення музично-виконавського мистецтва як такого, підвищувався рівень майстерності музикантів-виконавців.

Ознайомившись із літописами, архітектурними й художніми пам'ятками життя та культури Давньої Русі і порівнявши ці матеріали з літописами грецьких та арабських мандрівників і науковців, ми переконалися, що у слов'ян уже в ті часи була велика кількість музичних інструментів, а саме: струнні (гусла, гудки), духові (сопілки, дудки, труби, ріжки), ударні (бубни, барабани). Великий вплив на життя слов'ян мала культура Візантії, а виняткова музичність слов'ян, у свою чергу, привернула до них увагу придворних кіл Візантії. У слов'ян були музиканти, які славилися грою не тільки в себе на батьківщині, але й у зарубіжних країнах.

Однією з цікавих художніх пам'яток культури стародавніх слов'ян вважається фресковий живопис на внутрішній стіні Київського Софійського собору. На цій фресці зображена група скоморохів, які в руках тримають музичні інструменти:

поздовжню флейту, прямі труби, металеві тарілки, багато-струнний тамбуроподібний інструмент, подібний до домри, бандури або стародавньої арфи. Треба визнати, що цей фресковий живопис на стіні Софійського собору свідчить про високий музично-культурний попит слов'ян. Композиція фрески виконана за візантійськими канонами, але за велінням київського князя. Ця сцена відтворює слов'янський побут і засвідчує появу організованих груп музикантів.

Знищення язичництва і хрещення Русі (988 р.), татаро-монгольське ярмо загальмували процес удосконалення й розвитку музичних народних інструментів, і тільки в епоху Петра I музичне мистецтво починає відроджуватися. У цей період з Європи та Близького Сходу в Росію завозяться музичні інструменти, відкриваються театри, на службу запрошуються іноземні фахівці, в армії вводяться духові оркестри. У народному побуті відновлюються старовинні музичні інструменти. Особливий інтерес виявлено до домри. Майстрів для виготовлення домр майже не було, а потреба в простому й доступному широким народним масам музичному інструментові зростає. Це викликало необхідність спростити конструкцію інструмента так, щоб його міг виготовити аматор-музикант своїми побутовими засобами.

У 1883 році в с. Мар'їно Тверської губернії з грою балалаечника-віртуоза Антипа випадково познайомився аматор народної музики В. Андреев (1861–1918 рр.). Гра талановитого музиканта справила на нього велике враження і наштовхнула на думку докладно вивчити цей інструмент та вдосконалити його. В. Андреев, який добре володів грою на скрипці, з усією серйозністю й великим бажанням став осягати специфіку гри на балалайці і за три роки успішно виступав як соліст-балалаечник, зачаровуючи слухачів своєю технікою й музикальністю. Він же в 1887 році створив перший ансамбль народних інструментів, який назвали «Хором балалайок».

У 1896 р. С. Мартинов знайшов в одному з сіл В'ятської губернії стародавню домру, яку вдосконалив відомий майстер С. Налімов. А на початку ХХ ст. Г. Любимов разом із майстром С. Буровим сконструювали чотириструнну домру квінтового ладу. Особливого поширення ця домра набула в Україні, де стала воістину народним інструментом в силу того, що її стрій відповідає ладогармонійним особливостям української народної музики.

У Харкові велику культурно-просвітницьку роботу проводив соратник та послідовник В. Андреева – В. Комаренко. У 30-х роках ХХ століття разом із музичним майстром К. Міщенком він сконструював оркестрові гармоніки, що в подальшому посіли належне місце в оркестрах народних інструментів.

Символами українського народного музичного мистецтва є кобза й бандура. Виникла кобза, як свідчать пам'ятки української культури, у ХVІ столітті й була дуже популярною серед запорізьких козаків. На відміну від кобзи, бандура протягом свого історичного існування вдосконалювалася, змінювався її зовнішній вигляд, розширювалися технічні властивості, завдяки чому бандура впевнено утверджується як сольний концертний інструмент, входить до складу багатьох ансамблів та оркестрів народних інструментів, із кожним роком зростає виконавська майстерність гри на бандурі.

Слід звернути увагу й на цимбали, що були поширені серед багатьох народів східної Європи. В Україні цей інструмент існує з ХVІІ ст. і входить до складу оркестрів та інструментальних ансамблів «Троїсті музики».

Також в оркестрах і ансамблях використовується скрипка. Це найдосконаліший музичний інструмент, що завдяки технічним, художнім, акустичним можливостям став популярним у музичному мистецтві багатьох народів світу.

Неможливо уявити собі сучасні оркестри й ансамблі без найпопулярнішого в народі баяна, який створено в 1907 році рязанським майстром П. Стерліговим. Історія баянного мистецтва в Україні має тривалий і складний шлях, а починалася вона в тяжкі роки громадянської війни. Гармоніка – здавна улюблений народний інструмент, був тим камертоном, за допомогою якого велике баянне мистецтво ставало надбаням широким мас.

Професійний період розвитку баянного мистецтва починається з вересня 1921 року, коли за сприяння В. Комаренка в Харківській музично-професійній школі вперше було відкрито клас баяна.

У 1928 році професор М. Геліс засновує відділення, а в 1938 – першу в СРСР кафедру народних інструментів у Київській консерваторії ім. П. Чайковського, що сприяло розвитку баянного мистецтва, яке до середини століття набуває свого справжнього розквіту.

В останню чверть ХХ ст. одним із центрів баянного мистецтва в Україні стає гірничорудний Кривбас. Велика заслуга в цьому засновника відділу народних інструментів і керівника оркестру Криворізького музичного училища М. Потапова. Це в нього починали свій шлях славетні вітчизняні баяністи: В. Зубицький – композитор та лауреат міжнародних конкурсів; Л. Фоменко – випускниця Київської консерваторії, учасниця Волзького тріо баяністів.

Криворізька земля пам'ятає О. Панькова – доцента Уральської консерваторії та Криворізького педагогічного університету; П. Білика – кандидата мистецтвознавства, професора Астраханської консерваторії; А. Семешка – заслуженого діяча мистецтв України, професора Київського педагогічного університету.

Лауреатами всеукраїнських та міжнародних конкурсів стали вихованці Криворізького музичного училища – В. Стецун, О. Івченко, К. Жуков, Д. Султанов, Б. Мирончук, С. Шаповал, М. Криворучко, О. Гонконог та факультету мистецтв Криворізького педагогічного університету – С. Батяшов, Н. Силюк, Ю. Гоманков, Л. Окуневич, А. Маркевич, Н. Серова.

Криворізьке відділення Української асоціації баяністів-акордеоністів активно веде концертно-лекційну діяльність, пропагує кращі досягнення методики гри на баяні.

Необхідно відзначити вагомий внесок провідних фахівців музично-педагогічного факультету (тепер факультету мистецтв) КПІ, які впроваджували новітні технології в розбудову інструментального мистецтва України.

У 1982 році за підтримки ректора Криворізького педагогічного інституту (тепер Криворізький національний університет) П. Шевченка було відкрито секцію оркестрових інструментів.

Упродовж тридцяти років завідувачими секцією були: Г. Білоненко, Л. Покалова, А. Семешко, О. Нечитайло, І. Климчик. Високопрофесійним педагогічним складом фахівців секції міг би пишатися будь-який навчальний заклад країни. Адже серед викладачів були випускники консерваторій Києва, Донецька, Львова, Одеси, Харкова, Москви, Астрахані, Воронежа, Казані, Петрозаводська, Свердловська, Кишинєва.

Назвемо тільки імена народних артистів України Г. Башинського, В. Воєводіна, О. Левченко, В. Онуфрієнка,

А. Шульженка, яких добре знають не лише в Україні, а й за кордоном. Навчальні посібники і репертуарні збірки для баяна, оркестру народних інструментів у державних видавництвах «Музика» (Москва), «Музична Україна» (Київ) видавали А. Семешко, О. Паньков, Г. Білоненко, О. Нечитайло. Почесне звання «Самодіяльний народний колектив» присвоєно духовому оркестру (керівник Е. Ричко), естрадному ансамблю «Диксиленд» (кер. О. Новиков), фольклорному ансамблю «Сувенір» (кер. І. Андрущенко), інструментальному ансамблю «Карусель» (кер. І. Климчик), українському оркестру народних інструментів (кер. Г. Білоненко).

Оркестрова секція пишається своїми вихованцями в галузі джазового мистецтва – О. Гебелем, заслуженим працівником культури України, та А. Шумейком, а також заслуженим діячем мистецтв України, доцентом П. Заїкою.

Більше двадцяти випускників та викладачів по класу баяна/акордеона, домри, балалайки, гітари, бандури, скрипки, кларнета у різні роки були лауреатами і дипломантами найпрестижніших всеукраїнських і міжнародних конкурсів, таких, як: «Кубок Кривбасу», «Премія Ланчано» (Італія), «Regretum mobile» (Дрогобич), «Кримська весна», «Жемчужина Ялты».

Проаналізувавши шлях розвитку українських народних музичних інструментів з часів Київської Русі до наших днів, не можемо не захоплюватися винахідливістю, талантом, із яким народні умільці виготовляли музичні інструменти, створювали ансамблі та оркестри, що відповідали ладогармонійним та художнім смакам українського народу. Отже, можна стверджувати, що увага до історичних, культурологічних аспектів становлення та розвитку народного музичного інструментарію є актуальною і важливою складовою відродження української музичної культури.

Література

1. Баштан С. Школа гри на бандурі / С. Баштан, А. Омельченко. – К.: Музична Україна, 1989. – 136 с.
2. Бендерский Л. Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах / Л. Бендерский. – Свердловск, 1992. – 192 с.
3. Давидов М. Київська академічна школа народноінструментального мистецтва / М. Давидов. – К., 1998. – 224 с.
4. Имханицкий М. У истоков русской народной оркестровой культуры / М. Имханицкий. – М.: Музыка, 1987. – 190 с.
5. Лисенко М. Школа гри на чотириструнній домрі / М. Лисенко, Б. Міхеев. – К., 1989. – 152 с.
6. Паньков О. Питання формування виконавської

майстерності в процесі навчання гри на баяні / О. Паньков. – Кривий Ріг, 1995. – 376 с. 7. ЦДАЖР, ф. 166, оп. 2, с. 1568, л. 55. 8. ЦДАЖР, ф. 166, оп. 4, с. 613, л. 82-84. 9. ЦДАЖР, ф. 166, оп. 5, с. 1888, л. 4. 10. ЦДАЖР, ф. 318, оп. 1, с. 1394, л. 151. 11. ЦДАЖР, ф. 5116, оп. 12, с. 50, л. 4. 12. Архів Дніпропетровської області, ф. 4359, оп. 1, с. 137, л. 37.

УДК 37(09)+1(09)

І. І. Гаврищак,

кандидат пед. наук, доцент,

Кременецький обласний

гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІММАНУЇЛА КАНТА

Статтю присвячено дослідженню педагогічної діяльності відомого німецького філософа І. Канта, особливу увагу приділено трактату «Про педагогіку», виокремлено концептуальні засади педагогічних положень твору, здійснено аналіз викладацької діяльності німецького філософа.

Ключові слова: Іммануїл Кант, Кенігсберзький університет, педагогічна діяльність, педагогічна антропологія, виховання особистості.

Статья посвящена исследованию педагогической деятельности известного немецкого философа И. Канта, особое внимание уделено трактату «О педагогике», выделены концептуальные идеи педагогических положений произведения, выполнен анализ преподавательской деятельности немецкого философа.

Ключевые слова: Иммануил Кант, Кенигсбергский университет, педагогическая деятельность, педагогическая антропология, воспитание личности.

The article investigates pedagogical activity of a famous German philosopher I. Kant, special attention is paid to the treatise «On Pedagogy». The conceptual provisions of the pedagogical foundations of the work were singled out; the analysis of teaching of the German philosopher was made.

Key words: Immanuel Kant, the University of Knigsberg, pedagogical activity, pedagogical anthropology, education of the individual.

Іммануїл Кант (1724–1804) давно посідає одне з чільних місць в історії європейської та світової культури. Доробок філософа був і донині продовжує залишатися в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців: проблемі людини у творчості І. Канта присвячено дослідження В. Асмуса, Б. Бімбада, В. Бразаускі, М. Гайдегера, А. Гулиги, П. Гуревича, М. Деспленда, Ф. Каульбаха, П. Козловські, Г. Крутікової, М. Мамардашвілі, Г. Новічкової, Т. Ойзермана, Л. Чухіної та ін.; релігійні аспекти філософії вивчали Е. Биховський, Ф. Копплстон, С. Луговий, Л. Мітрохін, І. Нарський, Т. Ойзерман; історико-філософські та естетичні аспекти